

24.07x28.41	31	46	עמוד	הארץ - תרבות יהודית חילונית	20/12/2011	30064888-7
ארגון בינה ישיבה חילונית בירושלי - 87670						

דב אלבוים

נאמנות, גמישות, יעוד אתגרי היהדות החילונית

ובמיוחד לא באותם חלקים שקיבלו מעמד של קדושה או קוננוציציה. מבחינתי, זו משמעותו של הדיבר: "כבד את אבך ואת אמך למען יארכו ימך על האדמה אשר יהיה אלהי נתן לך". זהו דיבר מיוחד וחריג בתוך מכלול עשרת הדיברות, הן מבחינת הניסוח והן מבחינת הגמול שהוא מבטיח. יש המבינים את הדיבר הזה כמבטיח אריכות ימים לכל המכבד את הוריו. לפירוש זה מספר בעיות, אך העיקרית שבהן היא הדגש שבסוף חלק הגמול של הפסוק: "על האדמה אשר יהיה אלהי נתן לך". נראה שאין להבין את הדיבר הזה רק במובן הקונקרטי של "לעזור לאבא ואמא הזקנים". צריך לקרוא את הציווי "כבד" גם במשמעות של מתן נוכחות ומתן משקל בתוך החיים. כלומר, אם אנו רוצים להאריך ימים על האדמה הזו - במקום הכל כך קונפליקטואלי הזה, מקום ששהיינו בו היא שאלה המזדקרת מול פנינו כל יום - אנחנו חייבים לתת כבוד לעבר שלנו.

הציווי לתת כבוד לתרבות הדורות הקודמים משמעו נוכחות של המורשת התרבותית שלי בחיי ונאמנות לה. אינני חייב לחיות באופן מלא או אפילו חלקי על פיה, אבל אני נותן לה כבוד, אני נותן לה משמעות ונוכחות בתוך החיים שלי. אני מכיר אותה היטב ובן-בית בחדריה. זה האתגר הראשון מבחינתי בימינו: איך יוצרים חברה ישראלית, חילונית, דמוקרטית הנותנת מקום של כבוד למורשת שלנו בתוך החיים?

ב. גמישות

המשכה של הנאמנות היא הגמישות ויכולת הפרשנות. אם נרצה ליצור את הכבוד הזה, את הנוכחות העמוקה של התרבות שלנו בתוך החיים, מוטלת עלינו משימה אדירה: לתרגם ולפרש את המקורות שלנו. אינני מתכוון לתרגום משפה לשפה, אלא לתרגום במובן העמוק של המילה, לעבוד עם מקורות עם ישראל ולמצוא את הדרך להביא אותם אל הצעד וההתפתחות הבאים שלהם.

מעברים מן הסוג הזה מצריכים הרבה מאוד גמישות אבל גם הרבה מאוד ידע ונאמנות. המודל העיקרי בעיניי לגמישות, מן הסוג הזה נעוץ בנאמנות למקורות, ובנאמנות זו אני מכוון למה שהוא, למיטב הבנתי, הלב הפועם של התרבות היהודית - היכולת להשתנות ולהתחדש. המסורת היהודית תמיד הייתה נאמנה ליכולת הגמישות שאנו מוצאים בה כבר מתקופת המקרא, אך באה גם לידי ביטוי בשלוש תקופות מעבר המוכרות לנו היום די הצורך: המעבר בין תקופת המקרא לתקופת התלמוד; המעבר מהתרבות התלמודית ליצירת התרבות הקבלית היהודית; המעבר מהיהדות המסורתית אל היהדות הציונית החילונית ותקופת ההשכלה. שלוש נקודות המעבר הללו יצרו שינוי מתבקש ואדייר בתפישת עולמנו של היהדות וערכיה המרכזיים.

בסיפור היהודי שלי - עוצמת היהדות הייתה נעוצה מאז ומעולם דווקא ביכולת הגמישות שלה שבאה לידי ביטוי בתופעת מדרשי ההלכה והאגדה ובספרות התלמודית, בתורת הקבלה והחסידות ובקרב מבשרי הציונות. השקפתי זו טוענת טענה הפוכה לגמרי מן המשפט הידוע, "יותר מששמרו ישראל על השבת - השבת שמרה עליה". מה ששמר על התרבות היהודית שלא תתנוון ותיכחד, זו דווקא הגמישות הפנימית שיש במנגנוני העיקריים בדמותם של המדרש וחובת הפרשנות הנצחית.

למיטב הבנתי, יהודי מדינת ישראל נמצאים כיום ללא ספק בעיצומה של נקודת מעבר שכזו, שתוביל אותם להגדרתה של היהדות באופן מחדש. זכינו לחיות בתקופה המחייבת אותנו להתגייס, לעצב, לפרש מחדש ולתרגם את מקורותינו. לא מדובר בהכרח במגמות מסוגה של תנועת הרפורמה - לנסות ולהתאים את ההלכה והריטואלים לאיזה צו של קידמה. להיפך - עלינו לייצר שכבה חדשה ורעננה לתרבות המקור, לחזק אותה ולעבות אותה כדי שתענה על שאלות רבות יותר מאלו של קודמינו על משמעות ופשר היות יהודי. אנחנו צריכים להבין את הקשר שבין יהדותנו להיותנו מדינה ריבונית, דמוקרטית. הנאמנות למורשת שלנו מחייבת אותנו לבצע עבודת אדירים מתוך אהבה לירושת הדורות ומתוך הבנה שללא גמישות זו לא "יאריכו ימינו על האדמה" הזאת.

מה המשמעות של להיות בן או בת לעם ולתרבות היהודית? יש בעם היהודי החיים לאור תפיסה שמשמעות הרבר היא בראש ובראשונה היצמדות למה שמקובל בעיניהם כדרך היהודית המסורתית. הם רואים את חייהם בעולם כריצה בתוך מסלול מכשולים, שהדרך היחידה לעבור אותו בשלום ולהגיע בבטחה לקו הסיום היא שמירה והקפדה לרוץ את המסלול הזה לפי המפה המפורטת שהורישו להם אבותיהם ואמותיהם. התפיסה הבסיסית שלהם היא שהדורות הקודמים היו קרובים יותר למקור, ולכן הם זכרו טוב יותר מאיתנו מה בדיוק מבקש האל מהאדם ומהי הדרך המדויקת לעובדו.

לעומתם, יש שאינם חשים צורך לדבוק בדרך החיים המסורתית הזו, ולכן השתייכותם לעם היהודי תבוא לידי ביטוי בעיקר בדאגה לקיומו הפיזי ורווחתו הקיומית של העם היהודי בעולם. תחושת האחוה האינסטינקטיבית לכל יהודי מיתרגמת אצלם גם לתחושת אחריות ונאמנות לברית הבלתי כתובה שבין היהודים. בבחינת "כל ישראל ערביין זה בזה".

אין סיבה לשלול את זכות קיומן של תפיסות אלו. מה עוד שבקרב היהודים בהווה אין בדרך כלל חלוקה חדה כל כך. רוב היהודים בעולם כיום מקיימים בתודעתם וברגשותיהם את שני סוגי הנאמנות הללו במידות ובמינונים שונים. עם זאת, אני לא יכול לאמץ לעצמי אף אחת מהן באופן מספק. אינני מקבל את הטיעון המרכזי של הזרם ההלכתי ביהדות הרואה במערכת ההלכתית שקיבלתי מאבותיי כדרך החיים המומלצת של האל יוצר-כל. ומן הצד האחר, אינני יכול להסתפק באינסטינקט של אחווה ביני לבין כל יהודי באשר הוא. הסתמכות גורפת מדי על אחווה ערסילאית שכזו עלולה בקלות רבה מדי להיעשות בסיס לתורה גזענית יהודית.

על אלו יסודות, אם כן, אני יכול להעמיד את זהותי היהודית? איך אני מתייחס לתרבות הדורות הקודמים? מה אני לוקח ממנה לחיי ומה אני משאיר לאחריים? האם אני יכול למצוא איזה ציר פנימי עמוק שמכוון אותי? מהו העוגן המבטיח כי לא אלך לאיבוד? שדרכי לא תוביל אותי מחוץ לתרבות הזו? מה יגרום לכך שילדי ידעו איפה הבית כדי שתמיד יוכלו לחזור אליו?

כדי לענות, ולו גם באופן חלקי, על השאלות הללו, גיבשתי לעצמי שלושה כללים עקרוניים שיכולים לדעתי להציע התחלה של דרך אחרת - כללים שמציעים כלים לפיתוח אופקים חדשים ונרחבים לתרבות היהודית בת זמננו.

א. נאמנות

כאשר אנו ניגשים לעסוק במורשת היהודית, עלינו לדבר מתוך נאמנות אליה. משל למה הדבר דומה: לבית גדול, רב חדרים, ספרים וחפצים, שקיבלתי בירושה מהוריי והם מהוריהם שלהם במשך עשרות דורות. מהו האופן שבו אני מתייחס לירושה הזו? האם עלי לגור בבית, לעולם לא לצאת ממנו, ולא להחליף אף אחד מרתיטיו או חפציו גם כאשר התקלקלו ויד הזמן אכלה בהם? ודאי שלא. גישה שכזו יוצרת תהליך ברור שבו כל דור ודור מצמצם עוד יותר את מרחב הבחירה של הדור הבא.

כאשר אני מקבל את הירושה הזו לידי ולאחריותי, אני מרגיש הכרת תודה עמוקה לדורות הקודמים במשפחתי שהעניקו לי את הזכות והכבוד לספל במורשתם. אינני מזלזל בדבר ממה שהורישו לי, יהיה זה החפץ הזנוח והצדדי ביותר שבירושה. בשלב הבא, אני נגש לבחינת הירושה שקיבלתי - אלו אוצרות חכמה, ידע, אמנות ורכוש הם השאירו לי. כל דבר, ולו גם חפץ שאינני יכול או רוצה להשתמש בו, יקבל ממני את הכבוד ואת היחס האישי, גם אם לא אשתמש בו לעולם ואין לו ערך כספי, אניח אותו באחד החדרים, ואמשיך להיות נאמן לו - זהו חפץ שקיבל את תשומת הלב של הדורות הקודמים לי ויתכן שגם דורות אחרים שיבואו אחרי ימצאו בו טעם.

נאמנות במובן הזה היא מתן כבוד לעבר שלי, אינני מזלזל בשום חלק מהעבר היהודי

23.81x23.79	32	46 עמוד	הארץ - תרבות יהודית חילונית	20/12/2011	30064897-7
ארגון בינה ישיבה חילונית בירושלי - 87670					

"אינני מזלזל בשום חלק מהעבר היהודי ובמיוחד לא באותם חלקים שקיבלו מעמד של קדושה או קנוניזציה"

ג. יעוד

התרבות היהודית בכלל, ובפרט במדינת ישראל, מתמודדת ללא הרף עם שאלות קיומיות, מוסריות, ביטחוניות ומדיניות כבדות משקל. לדעתי, אין שום אפשרות להתמודד עם שאלות בסדר גודל שכזה בלי שהתרבות היהודית החילונית תגדיר מחדש מהו החזון היהודי שלה למדינה. היהודים החילונים במדינת ישראל הם הפלג הרחב ביותר והמרכזי ביותר במדינת ישראל, אך עם זאת, גם בדרך כלל הפחות משפיע. הסיבה לכך איננה רק פוליטית, אלא נובעת בראש ובראשונה ממחסור חמור בחזון ובתחושת יעוד.

אפשר לנסות ולהבין מדוע נוצר חלל חזוני שכזה. אפשר להסביר זאת בהידלדלות משאבי הרוח הישראליים כתוצאה מההתרחקות הישראלית מתחומים הנחשבים כשייכים ל"דתיים". אפשר להסביר זאת כחלק ממשבר החינוך שעמו מתמודדת ישראל בעשרות השנים האחרונות. ואפשר גם להסביר זאת ברצון של ישראלים רבים להיבדל ממחנה הציונות הדתית, שחזונה נתפש כ"משיחי". משקל רב יש לעניין אחרון זה - היהדות הישראלית החילונית הפסיקה לעסוק בכל חזון אפשרי למדינת היהודים, משום שחזון ותפיסת יעוד זוהו בעיניה מתכון לקיצוניות פוליטית, ולכן גם זוהו עם התפיסה המשיחית של הציונות הדתית החדשה ותנועת ההתנחלויות.

עם זאת, ויתור על עקרון היעוד היהודי, משמעו ויתור על אחד ממנועי הצמיחה העוצמתיים ביותר שפותחו ונולדו בתרבות היהודית. תפיסת היעוד היהודית של

"ממלכת כוהנים וגוי קדוש" בספר שמות ו"אור לגויים" של הנביאים, משמשת את היהדות כמנוע לצמיחה והתפתחות החל מתקופת יציאת מצרים כפי שהיא מתוארת במקרא ועד לא.ד. גורדון, י.ח. ברנר, ברל כצנלסון, אחד העם, ז'בוטינסקי וכן גוריון. סיפור קיומנו בארץ לא יכול עוד להסתמך רק על השואה כצידוק לקיומה של מדינת ישראל בתור מקום מפלט ליהודים.

אין בעיניי שום אפשרות לחיים איכותיים כיהודי במדינת ישראל אשר במזרח התיכון ללא תפיסה של חזון ויעוד. השיתוק המדיני והביטחוני של מנהיגי ישראל בשנים האחרונות נובע להערכתי בעיקר מן החוסר החמור בחזון ויעוד. הרי איך אפשר להחליט בשאלות קשות ומסובכות של דת ומדינה, שלום ובטחון, חוק ומוסר, ללא שנבהיר לעצמנו מה מטרת העל או קו האופק שאליהם רוצה להגיע מדינת היהודים בארץ ישראל? אולם הדבר נכון גם במישור המשפחתי והפרטי - קשה ליצור ערכי חינוך משמעותיים במשפחה ובבית הספר ללא חזון ויעוד. משל למה הדבר דומה, לאנשים שקבעו את ביתם מתחת ללועו של הר געש והם אינם יודעים להסביר לילדיהם מה מעשיהם שם.

לדור שלנו מגיע שנסח תשובה ערכית ומשמעותית לשאלה - מדוע טוב לנו ולעולם שתהיה כאן מדינה יהודית דמוקרטית. דורנו מחכה לחזון של אתגר ומשימה, חזון שיכלול בתוכו גם נאמנות לעבר, גם גמישות בהווה וגם יעוד לעתיד.

דב אלבוים הוא סופר, איש טלוויזיה וראש מרכז הגות ויצירה בבינה